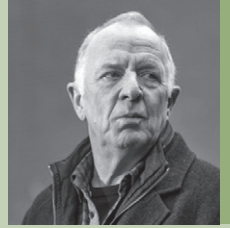

DE STAAT VAN DE DEMOCRATIE

**Interview met Jos Geysels,
Minister van staat, voorzitter van 11.11.11 en Decenniumdoelen**

De uitslag van de Duitse verkiezingen: Merkel is verzwakt, de socialisten hebben verloren, voor de eerste keer gaat extreem rechts de hoogte in in Duitsland. Wekt dit herinneringen op bij jou?

“Ja en nee. In alle West-Europese landen heb je een aantal radicale of extreem rechtse partijen. Met radicaal rechtse partijen bedoel ik partijen die uitgesproken standpunten hebben die niet de mijne zijn maar die zich wel bewegen binnen de context van de democratische rechtsstaat. Extreem rechts zijn partijen die daar buiten vallen. Vlaams Belang, FPÖ in Oostenrijk zijn voorbeelden van extreem rechtse partijen. De Duitse AFD was in oorsprong een rechts-conservatieve ‘professoren partij’, die vooral na de vluchtelingencrisis steeds meer extreme standpunten begon in te nemen. De laatste tijd nemen belangrijke woordvoerders hoe langer hoe meer uitspraken in de mond , over de Holocaust, over de rol van de Wehrmacht en haar prestaties in het verleden,..... die zeker in het licht van de Duitse geschiedenis, uitermate verontrustend zijn .

Onverwachts is het electoraal succes van de AFD niet. Mensen die een beetje bekend zijn met de situatie in het vroegere Oost-Duitsland weten dat daar nog heel veel armoede heerst. Veel mensen zijn er materieel

niet op vooruitgegaan zijn. Integendeel. Als je dit koppelt met een regime, dat voor de val van de Muur, niemand toeliet het land te verlaten maar waar ook niemand binnen kwam ... dan zie je een mogelijke verklaring voor het succes van de AFD die in sommige oostelijke deelstaten meer dan 20% haalt.”

Democratie en Jos Geysels: kort door de bocht wordt dit gelijkgesteld als de oprichter van het cordon sanitaire.

“Ja, dat is heel kort door de bocht. Ik ben niet de uitvinder van de term, dat is een naamgenoot. Hugo Gijssels, journalist bij de Humo. In de oorspronkelijke tekst van 1989, dus meer dan twee jaar voor de electorale doorbraak van het Vlaams Blok, kwam die term trouwens niet voor. Het is bovendien een zeer korte tekst. Ik heb geleerd in mijn leven dat je best korte teksten schrijft. Hoe langer de wet, hoe meer achterpoortjes je soms opent (lacht).

De tekst zegt gewoon: met deze club, toen het Vlaams Blok, gaan we niet in een bestuur, of het nu federaal, Vlaams of gemeentelijk is. Dat was het. De motivering was wel belangrijk. Het was een ode aan de de-

mocratie. In een democratie moet je inderdaad fundamenteel van mening kunnen verschillen. Over alles. Maar dat van mening verschillen krijgt pas zijn fundamentele betekenis als je vertrekt van het gelijkheidsprincipe. Daarover kan je niet van mening verschillen. Als je mensen van een andere religie, huidskleur, gender enz. bekijkt als minderwaardig dan val je onder het 'democratisch minimum'. Een redenering die ook door het Hof van Beroep in 2004 werd gebruikt om het Vlaams Blok te veroordelen.

Het cordon is zowel overschat als onderschat.

Aan de ene kant betekent het niet dat je de kiezers buiten spel moet zetten of dat je niet kan discussiëren met deze mensen, laat staan de problematieken die te maken hebben met het succes van extreemrechts onder de mat kan schuiven.

Het cordon is ook onderschat omdat wij vertrekken van de grondbeginselen van de democratie zoals die oa. vastgelegd zijn in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. In die zin is het cordon een principiële uitspraak. Juist daarom is het stuitend dat sommige politici het cordon hebben gebruikt in hun strategische en tactische manoeuvres bij verkiezingen en kiescampagnes.

Je mag niet slordig omgaan met de democratie want het is niet alleen een bepaald besluitvormingssysteem, met parlementen en regeringen, met meerderheden en beslissingen. Neen, een democratie gedijt pas als ook de grondrechten worden gegarandeerd en gegarandeerd."

De PTB is sterk stijgend in Wallonië. Een aantal Waalse politici spreken nu al een Cordon sanitaire uit tegen hen. Wat is uw mening?

"Wat mij opvalt is dat er, en dan kom ik terug op mijn begin-opmerking, in het politieke debat veel, soms te veel, in louter strategische en tactische termen gedacht wordt, en er veel te weinig aandacht wordt besteed aan de inhoudelijke grondideeën van partijen. Nu roepen sommige politici, vooral in Wallonië op voor een cordon sanitaire rond de PVDA/PTB omdat ze een grotere partij dreigt te worden.

Welnu, als ik op dit moment luister naar uitspraken van PVDA-woordvoerders en het inhoudelijk programma lees, dan zie ik geen argumenten voor deze stelling.

Waar ik problemen mee blijf hebben, is de soepelheid waarmee de PVDA over haar eigen verleden praat. Alleen maar herhalen dat de partij nu een heel andere partij is dan vroeger volstaat niet. Als ik kijk naar de politieke praktijk van het vroegere Amada en de eerste jaren van de PVDA en de manier waarop ze regimes zoals dat van het dictatoriale Albanië verdedigden, de moorddadige terreur van Pol Pot in Cambodja ‘ genuanceerd’ benaderden, en het Stalin-regime ‘analyseerden’, dan verwacht ik dat de partij zich hier op de meest formele wijze van distancieert en breekt met dat stuk geschiedenis.”

Hoe zou je de huidige staat van de democratie in België evalueren?

“Op het niveau van een aantal grondrechten en vrijheden zijn we er de laatste dertig jaar op een aantal zaken op vooruit gegaan. Racisme is nu een strafbaar feit. Mensen met hetzelfde geslacht kunnen met elkaar huwen, het recht van het individu op euthanasie is erkend,... . Een aantal andere grondrechten worden momenteel bedreigd: je kan je zo fel beschermen tegen terreur dat er weer een aantal andere grondrechten in het gedrang komen. En een aantal technologische ontwikkelingen brengen onze privacy in gevaar.

Maar dat wil niet zeggen dat er met de werking van onze democratie niks aan de hand is. Integendeel.”

Sommige auteurs stellen dat de democratie verziekt is en dat dat komt door de wrok van de bevolking omdat die zich niet meer herkennen in de traditionele partijen en dan overgaan naar populisme. Hoe linkt U deze vaststelling met de toch wel positieve evaluatie die U over de Belgische democratie schetst?

“Je hebt heel interessante literatuur daarrond. In de literatuur over populisme heb je 2 strekkingen. Je hebt onderzoekers die van oordeel zijn dat een democratie inderdaad vertrouwen (van de burger) nodig heeft. Daaraan ontleent ze haar legitimiteit. Zij wijzen er echter ook op dat een

dosis wantrouwen (argwaan) belangrijk is voor een gezonde en dynamische democratie. Wantrouwen ten opzichte van hen die je verkozen hebt, ten opzichte van het bestuur: op zich kan dat een gezonde reflex zijn. Want dat vraagt om meer transparantie, controle,...

Voor andere essayisten en commentatoren is het wantrouwen ('de kloof tussen burger en de politiek') en het onbehagen zo groot is dat ze een grondige herorganisatie propageren van bestuurs- en vertegenwoordigingsmechanismen."

Van Reybrouck stelt dat de verkiezingen de democratie verzieken.

"Ik heb zijn 2 boeken gelezen, zowel zijn 'Pleidooi voor populisme' als 'Tegen de verkiezingen'. Ik deel een aantal van zijn kritieken (zoals over de ondervertegenwoordiging van een aantal groepen, zoals laaggeschoolden, in het parlement) en vind sommige voorstellen (over alternatieve besluitvormingssystemen) interessant. Maar zijn 'loting'-alternatief vind ik noch vernieuwend, noch verfrissend.

Vormen van deliberatieve (zoals burgerjury's) en directe (referenda) democratie zijn een waardevolle aanvulling op de representatieve democratie. Maar om de parlementaire verkiezingen, waarbij partijen een bepaald programma aan de kiezer voorleggen, te vervangen door een lotingssysteem? Ik ben het eens met Stefan Rummens (KUL) die in zijn boek 'Wat een theater' een gelote raad als wetgevend orgaan een slecht idee vindt. Voor hem is dat 'een black box'. Welk programma verdedigt wie? En waarom? En hoe functioneert de terugkoppeling met de burgers? En hoe verloopt dan het openbaar en tegensprakelijk debat met de samenleving? De problemen waar de democratie mee worstelt, de globalisering van de economie en de grote technocratische netwerken, veronderstellen wel meer acties dan de installatie van een geloot parlement."

Vormen van deliberatieve (zoals burgerjury's) en directe (referenda) democratie zijn een waardevolle aanvulling op de representatieve democratie. Maar om de parlementaire verkiezingen, waarbij partijen een bepaald programma aan de kiezer voorleggen, te vervangen door een lotingssysteem?

Op welke manier kan deliberatieve democratie dan aanvullend zijn?

“Rond concrete dingen. Zoals een referendum over concrete dossiers. Afgebakende dossiers kunnen interessant zijn voor het debat. Ik kijk naar Gent, naar Antwerpen, naar IJsland. Het zijn manieren op de democratie te laten bewegen, om de ‘voice’ van de burger om te zetten in een ‘vote’, ook in de periodes tussen de verkiezingen. Laat ons niet vergeten dat democratie niet alleen te maken heeft met de stem die de burger uitbrengt bij verkiezingen maar ook met zijn stem via actiecomité’s, verenigingen, burgerfora en middenveldorganisaties.”

Hoe zou u de rol van de media momenteel in dat kader omschrijven. Zijn die beperkend, aanvullend? Of zijn ze enkel nog het one-liner verhaal en het populisme boven?

“Ik geloof niet dat dé media (nog zo’n containerbegrip) de schuldige zijn van de opkomst van het populisme, zoals sommigen schrijven. Ik zie wel dat een aantal economische en maatschappelijke evoluties duidelijk invloed hebben op de nieuwsgaring en het mediaaanbod. In die zin zijn de media soms meer trendvolgers dan trendzeters. Sla een krant open en dan merk je een overvloed van persoonlijke ‘verhalen’, een overvloed aan artikels over gezondheid, de zoektocht naar geluk, life-style Allemaal typerend voor een samenleving die de nadruk legt op het individu dat zoekend en tastend aan zijn eigen lijf en toestand moet knutselen terwijl de maakbaarheid van de samenleving als voorbijgestreefd wordt beschouwd. En dat wordt nog eens uitvergroot door bepaalde media en in nieuwsshow’s die permanent op zoek zijn naar helden en beroemdheden, winnaars en verliezers, straffe uitspraken en onthullende emoties. Op die manier wordt de kijker meer een consument van beelden dan een producent van ideeën, meer een toeschouwer dan een burger. Dat op die manier, mede gestimuleerd door het getwitter, gekwetter en getetter op het internet, het populisme een steuntje krijgt lijkt mij duidelijk.

Twee andere fenomenen lijken mij hier belangrijk: snelheid en gelijktijdigheid. Ik denk dat bepaalde vormen van (media)snelheid in botsing komen met de democratie. Democratische besluitvorming (ik heb het dus niet over de noodzaak van efficiënt bestuur: als er een brand is moet die onmiddellijk gelblust worden) vraagt nadenken, bedachtzaamheid, voor en

tegen afwegen,... . Een reflex op twitter is totaal iets anders dan een reflectie. Versnelde meningsuiting is niet hetzelfde als vrije meningsuiting. De Duitse filosoof Erich Fromm zei dat de vrijheid van meningsuiting pas van waarde wordt als de mens ook de vrijheid heeft om een eigen mening te vormen. Als je dat besluitvormingsproces moduleert naar de snelheid van een aantal (nieuwe) media, dan loert er een burn-out voor de democratie om de hoek. Het tempo van de economie en uitgebreid van de media spoort hoe langer hoe minder met het ritme van de democratie.”

Hoe komt het dat de NVA dat mediaspel wel lijkt te beheersen?

“Ik zie dat in heel West Europa conservatieve partijen er in slagen om met een uiterst gedisciplineerde en moderne communicatie rond goed uitgekende frames (rond veiligheid bijv.) de soms angstige mensen de indruk te geven tegemoet te komen aan hun verlangen naar zekerheden, naar een Heimat, naar een verleden dat eigenlijk nooit bestaan heeft. Het koppelen van de snelheid van het internet met de rust van de Heimat. De roep naar verandering te verbinden met het behoud van de status quo. Deze politisering van de nostalgie doen ze ongelooflijk goed. Vanuit progressieve zijde hebben we deze hunkering naar een Heimat, naar een rustgevende plek, onderschat. Vandaar de taak van progressieve mensen om een andere, meer hoopvolle horizon te formuleren.”

Ben je hoopvol over een progressief alternatief ten opzichte van het populisme? Hoe zou dat dan in deze wereld vorm kunnen krijgen?

“Met vals optimisme kom je niet verder, maar je kan en moet wel hoopvol zijn. Hoop is immers gebaseerd op een aantal centrale waarden die essentieel zijn om de samenleving te (her)oriënteren. En ik herken die waarden bij heel wat mensen. Solidariteit en rechtvaardigheid, respect hebben voor minderheden, mededogen voor vluchtelingen, ... Dat zijn ook de waarden van de toekomst. Die bieden een reëel perspectief. Sommigen beweren dat die waarden voorbijgestreefd zijn. Of dat de grondstroom in Vlaanderen in een andere richting wijst. Geloof die mensen niet. Ze vergissen zich of willen je in een verkeerde richting sturen.

Uiteraard moet je deze waarden in de actuele context plaatsen, maar het is absoluut nodig ze te blijven herhalen. Ze geven je een hoopvolle horizon

in het debat over twee belangrijke maatschappelijke uitdagingen: de strijd tegen de ongelijkheid in al zijn facetten: in kansen, inkomen, gezondheid, mobiliteit, leefomgeving Meer gelijke samenlevingen zijn gelukkigere samenlevingen, bevorderen het democratisch samenleven.

En ten tweede de kwaliteit: van leven, wonen, werken, tijd, mobiliteit, Ik heb het hier niet over life-style politiek, over het vinden van individuele oplossingen voor maatschappelijke problemen. Maar andersom. Ik vind dat zo raar dat je geacht wordt permanent met je eigen lijf bezig te zijn en dan vergeet dat er nog zoiets is als een samenleving. Om echt fit te blijven heb je democratische zuurstof en gezonde lucht nodig.

Met deze uitdagingen zijn heel veel mensen bezig. Ze werken, op heel verschillende gedaanten en vormen, aan alternatieven. Tegenover de politisering van de nostalgie plaatsen ze de politisering van de kwaliteit. Dat veronderstelt duidelijk keuzes. De tijd van 'enerzijds' en 'anderzijds' en het 'ja,maar' is voorbij. Dat is geen oproep voor fanatisme of autoritair populisme. Nuanceringen en bedachtzaamheid blijven belangrijk. En politieke compromissen hoeven niet altijd compromitterend te zijn. Maar verwar nuancering niet met een visie. Zoals compromissen een uitkomst zijn en geen startpunt."

Je hebt je geschiedenis met de arbeidsbeweging al gesteld. Hoe zou je de rol van de arbeidersbeweging voor democratie schetsen doorheen je loopbaan (ankerpunten naar evolutie toe, waar staat ze nu en waar zou ze naar toe moeten?)

"Ik ben een kind van de arbeidersbeweging. En als je de geschiedenis van de arbeidersbeweging analyseert, dan merk je dat haar strijd altijd te maken heeft gehad met de democratisering van de samenleving - van de strijd voor enkelvoudig stemrecht tot de democratisering van de economie- en de kwaliteit van leven en werken. Ze verbeeldde een hoopvolle horizon, een realiseerbare toekomst. In de oude (liedjes)teksten over de 8 uren dag ging het niet alleen over minder werken, maar ook over vorming, over vrije tijd (bevrijde tijd), kunst en vermaak. Solidariteit, democratie en kwaliteit, dat blijven essentiële trefwoorden van de arbeidersbeweging. In die zin kan de arbeidsbeweging nooit voorbijgestreefd zijn, wat sommigen ook blijven beweren.

Om dat waar te maken is het noodzakelijk dat de arbeidersbeweging aansluiting vindt bij wat er leeft in de samenleving. Er is de arbeidersbeweging en er is ook een 'beweging van de arbeiders', dwz. het lijkt mij noodzakelijk dat de arbeidersbeweging in haar organisatie, eisen en acties aansluiting vindt met de brede vragen, onzekerheden en dromen die mensen hebben en die verder reiken dan de arbeidssfeer. Ook daarom is het goed dat de arbeidersbewegingen samenwerken met andere nieuwe bewegingen rond milieu, derde wereld, transitie,..... omdat ze hiermee niet alleen het overleg organiseren met alternatieve stromen in de samenleving maar ook mee aan agendasetting en opinion-leading doen. Het is belangrijk, en dat zie je aan het succes van het populisme, niet alleen aan 'policy-making' - je eisen op het sociaal overleg en de politieke instellingen realiseren – te doen maar eveneens aan 'opinion-leading': invloed hebben in de denkbeelden in en over de samenleving, mee te werken aan het opkuisen van bedenkelijke gedachten en het uittekenen van realiseerbare alternatieven.

Er is de arbeidersbeweging en er is ook een 'beweging van de arbeiders', dwz. het lijkt mij noodzakelijk dat de arbeidersbeweging in haar organisatie, eisen en acties aansluiting vindt met de brede vragen, onzekerheden en dromen die mensen hebben en die verder reiken dan de arbeidssfeer.

Juist daarom is het belangrijk te vermijden dat de karikaturen die sommigen doelbewust van bijv. de vakbond maken niet geïllustreerd worden door slecht gekozen acties of een belabberde communicatie. Een wilde spoorstaking verkleint het maatschappelijk draagvlak voor terechte eisen. Ik heb een aantal keren ervaren wat het is om tijdens het spitsuur samen met mensen, die geen salariswagen hebben, tevergeefs op een trein te moeten wachten. Soms bleven er dan slechts twee mensen over om de vakbond te verdedigen: ikzelf en mijn schaduw.”

En ongelijkheid is één van die horizonten waar de arbeidersbeweging zich op moeten enten?

“Uit alle onderzoeken blijkt dat alle mensen zich daar zorgen over maken. De vraag naar een rechtvaardige fiscaliteit heeft een breed maatschappelijk draagvlak. Meer dan 80% van de Belgen is voor een vermo-

gensbelasting. En je ziet dat de rechterzijde het moeilijk mee heeft. Die boodschap mag je best krachtig formuleren en blijven herhalen.”

Policies vs politics. Ik meen te vermoeden dat het antwoord Macron niet het jouwe is. Heb je commentaar op die nieuwe invulling?

“Ik was natuurlijk opgelucht dat niet Le Pen maar Macron de verkiezingen heeft gewonnen. Hij doet mij soms denken aan een late opvolger van Blair. In Frankrijk komt de Derde weg pas nu aan. Macron ziet er goed uit, praat vlot, klaagt terecht een aantal zaken aan. In Frankrijk heb je een aantal dorpen waarvan de naam langer is dan hun grondgebied: hier moet je gaan fuseren. Maar of hij een sociaal- progressief alternatief formuleert betwijfel ik.”

Tot slot: wat is volgens U de uitdaging voor de democratie vandaag?

“De grootste bedreiging voor de democratie, en ik verwijs hier naar Luc Huyse, is dat de economie en het marktdenken blijven immigreren in de politiek en in het denken van de politici en dat tegelijkertijd de democratie en de staat hun slagkracht uit handen geven, hun beleidsinstrumenten laten emigreren naar die economie of technocratische instituten. Een ECB die continue aan ‘politiek’ doet en autonoom kan beslissen zonder veel democratische controle. Instellingen zoals het IMF die het sociaal-economisch beleid van een gans land (zoals Griekenland) mee sturen? Dat kan toch niet.

Het wordt dringend tijd dat de democratie terug haar actieradius vergroot. Laat de democratie niet vermarkten. En maak de markt democratischer.”